Uherské Hradiště, okr. Uherské Hradiště, Zlínský kraj

Raně středověké duchovní centrum a sídlištní areál Sady

(8./9.–13. století)

Výšina sv. Metoděje (též Sadská nebo Metropolitní výšina) je jedním z nejvýznamnějších archeologických nalezišť z období Velké Moravy. V 9. století byla součástí staroměstsko-uherskohradišťské sídelní aglomerace, některými badateli spojované s Veligradem známým z písemných pramenů. Nachází se v jihovýchodní části města Uherské Hradiště, na výšině kdysi obtékané řekou Olšavou. Lokalitu objevil archeolog Moravského zemského muzea Vilém Hrubý, který ji také v letech 1959 až 1965 z velké části odkryl. Na místě odkryl skupinu staveb z 9. až začátku 13. století, do které v době velkomoravské patřil kostel s přístavbami, pohřebiště, dlouhá dřevěná stavba palácového typu a osada se srubovou zástavbou. Soudí se, že tento areál mohl být sídlem arcibiskupa Metoděje a centrem "svaté moravské církve".
Zřejmě za přispění stavitelů ze severní Itálie (Aquileia) byl již v 1. polovině 9. století vystavěn kostel s půdorysem ve tvaru kříže a s mohutnou kvadratickou věží. Ve 2. polovině 9. století byl ke kostelu přistavěn nartex, chrámová předsíň, a poté ještě hrobová komora a kaple se samostatným vchodem. Jižně od tohoto kostelního komplexu stála obyvatelná, přes 35 m dlouhá dřevěná halová stavba. Severně se rozkládalo srubové sídliště se studnou, pekárnou a snad i kovárnou, západně se nacházela menší stavba tvaru rotundy, snad s funkcí baptisteria, tedy křtitelnice. Mezi nálezy ze sídliště a dlouhé halové stavby dominuje známý olověný křížek s rytým řeckým nápisem ZOE-I(ESU)S-CH(RISTO)S-FOS-NIKA (v překladu Světlo-Ježíš-Kristus-Život-Zvítězí). Našla se i železná a kostěná pisátka, tzv. stily,

sloužící k výuce písma, a úlomky skel z lampiček a dalších vzácných nádobek, jež pocházejí jak z francké říše, tak především z byzantské kulturní sféry ve východním Středomoří.
Dutina vysekaná do základů kněžiště v kostele odpovídá popisu umístění Metodějova hrobu uváděného v dobových písemných pramenech, a bývá tedy považována za možné místo uložení těla arcibiskupa Metoděje. V samém středu kostelní kaple byla také nalezena hrobka významného muže, kterým dle časového zařazení mohl být sám kníže Svatopluk (I.), jenž zemřel v roce 894.
V období po zániku moravského státu zůstal kostel s přístavbami funkční. Kolem něj v 11. až 12. století vznikla nejrozsáhlejší kostelní nekropole na Moravě, čítající více než 870 hrobů, náležejících obyvatelům okolních sídlišť.

Literatura: Galuška 1996; Galuška 1997; Galuška 2001; Galuška 2014; Galuška 2022; Galuška et al. 2018; Hrubý 1970; Staňa 1996.

Navigační bod: N 49°3’25.68“, E 17°28‘1.61“ (turistický rozcestník).

Vysvětlivky k mapám: Staroměstsko-uherskohradišťská sídelní aglomerace. 1 – Staré Město „Na Valách“; 2 – Staré Město „Špitálky“; 3 – Staré Město „Na Dědině“; 4 – Staré Město „Na Kostelíku“; 5 – Uherské Hradiště-Sady; 6 – Uherské Hradiště-Rybárny, „sv. Kliment“ (?); 7 – Uherské Hradiště-Masarykovo nám., „kaple sv. Jiří“.
Plán církevního areálu na Sadech. A – kostel s přístavbami; B – srubové stavby; C – halová stavba; D – pravděpodobné baptisterium (křtitelnice).

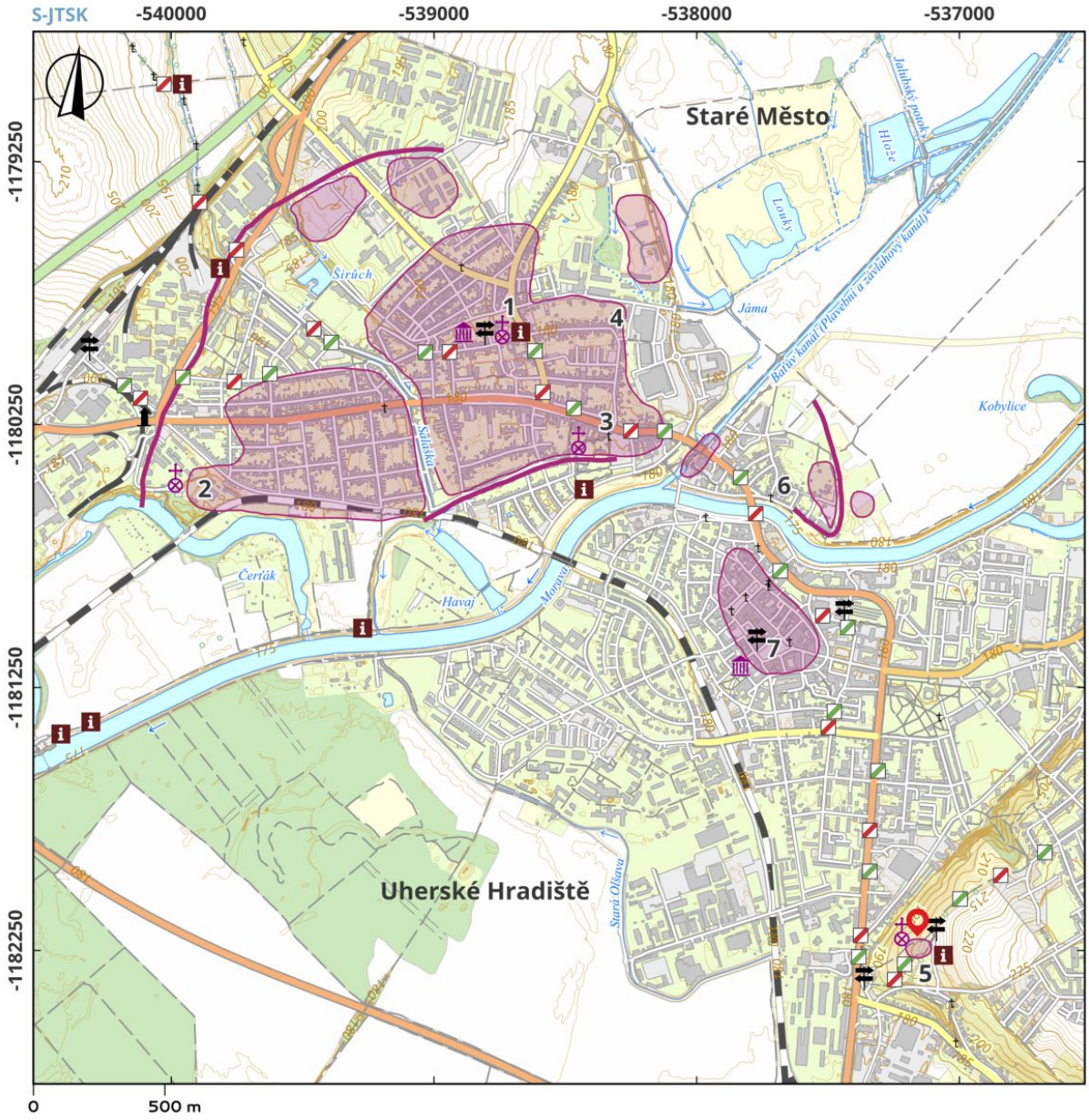

Staroměstsko-uherskohradišťská sídelní aglomerace. Současné Staré Město a Uherské Hradiště s vyznačením osídlených ploch, opevnění a nalezišť raně středověké architektury v době Velké Moravy.

D. Spáčil, 2025. Podle Galuška 2014.

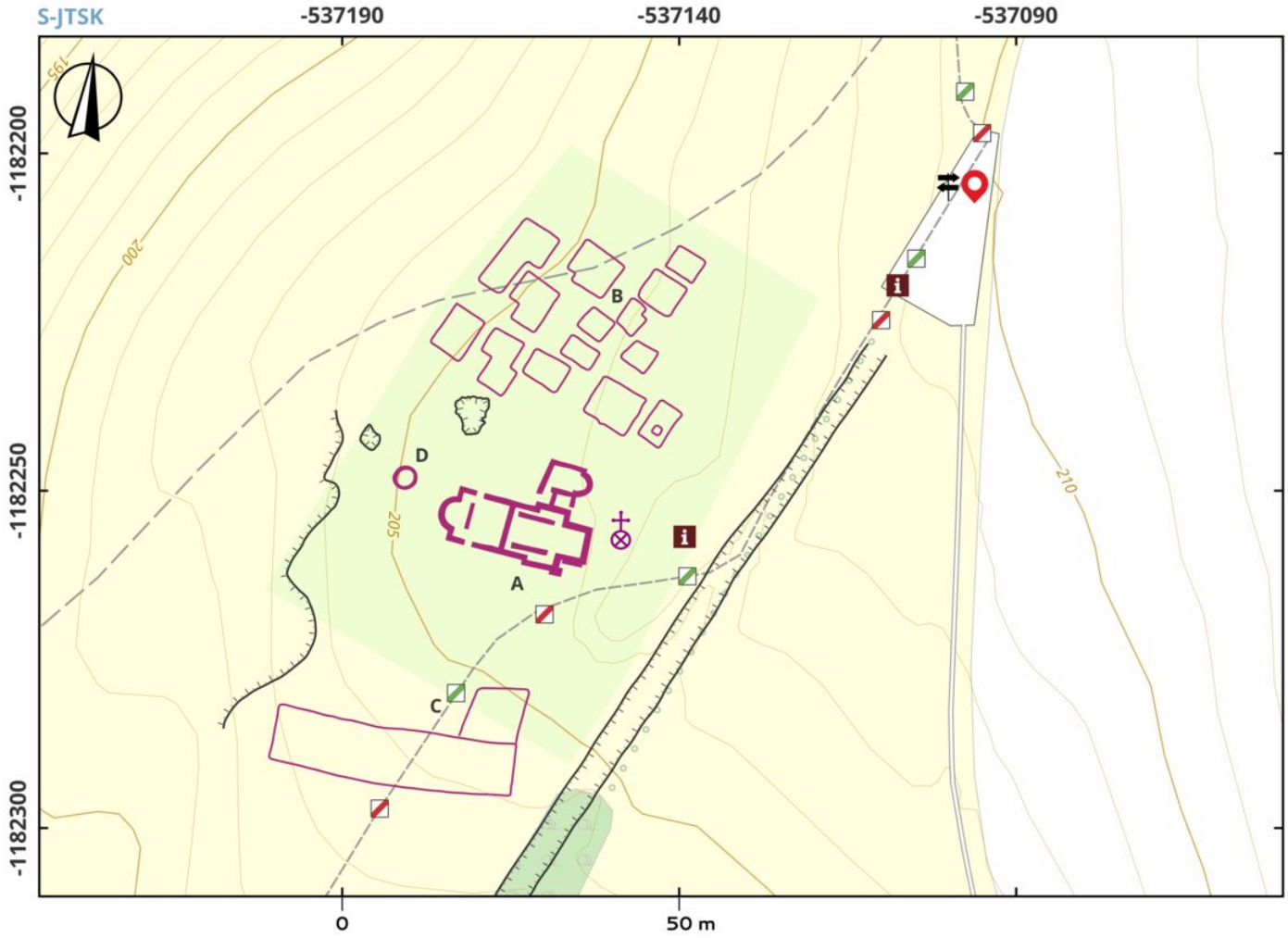

Plán církevního areálu na Sadech.

D. Spáčil, 2025.

Rekonstrukce základů kostela s přilehlými hroby a půdorysy sídlištních staveb.
Foto archiv Slováckého muzea.

Rekonstrukce možné podoby kostelního komplexu na Sadech (Výšina sv. Metoděje).
Autor modelu R. Míka, M´Plan. Foto B. Tesařová, 2025.

Výbava bohatého ženského hrobu č. 209/59, tzv. Sadské princezny, z 9. století. Moravské zemské muzeum.
Foto J. Foltýn, 2025.

Olověný křížek s rytinou ukřižovaného Krista a řeckým nápisem ZOE-I(ESU)S-CH(RISTO)S-FOS-NIKA, 9. století. Moravské zemské muzeum.
Foto J. Foltýn, 2025.

Fragment omítky zdobené malbou s vyobrazením lidského obličeje, 9. století. Moravské zemské muzeum.
Foto J. Foltýn, 2025.